

УДК 338.517:631.173

Скоцик В.Є.

*кандидат сільськогосподарських наук,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ

PROBLEMS OF THE STATE SUPPORT OF AGRICULTURAL PRODUCTION TECHNICAL SUPPORT: CURRENT STATE AND PROBLEMS OF SOLUTION

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено оцінці сучасного стану державної підтримки інноваційного складника технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Установлено, що основні напрями модернізації технічного забезпечення сільського господарства не можуть у чистому вигляді стати основою для проведення комплексної модернізації аграрної економіки. З огляду на це, набуває ваги опрацювання комплексної стратегії модернізації аграрного сектору, спроможної забезпечити не тільки формування системи адекватних антикризових заходів, але й становлення конкурентоспроможного типу відтворення для ефективного комплексного та довгострокового сталого розвитку сільського господарства.

Ключові слова: сільськогосподарські товаровиробники, ринок сільськогосподарської техніки, інновація, державна підтримка.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена оценке современного состояния государственной поддержки инновационной составляющей технического обеспечения сельскохозяйственных товаропроизводителей. Установлено, что основные направления модернизации технического обеспечения сельского хозяйства не могут в чистом виде стать основой для проведения комплексной модернизации аграрной экономики. Учитывая это, приобретает вес проработка комплексной стратегии модернизации аграрного сектора, способной обеспечить не только формирование системы адекватных антикризисных мер, но и становление конкурентоспособного типа воспроизводства для эффективного комплексного и устойчивого развития сельского хозяйства.

Ключевые слова: сельскохозяйственные товаропроизводители, рынок сельскохозяйственной техники, инновация, государственная поддержка.

ANNOTATION

The article is devoted to the assessment of the current state of state support of the innovation component of technical support to agricultural producers. It is established that the main directions of modernization of technical support of agriculture can not in its pure form become the basis for the comprehensive modernization of the agrarian economy. Given this, gaining weight study of a complex strategy of modernization of the agricultural sector, able to provide not only the formation of adequate anti-crisis measures, but also the formation of competitive type of reproduction for an effective integrated and sustainable development of agriculture.

Keywords: agricultural producers, agricultural machinery market, innovation, government support.

Постановка проблеми. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва в Україні має бути спрямована на забезпечення прибутковості виробництва на рівні, що дає змогу вести розширене відтворення. Основними нормативно-правовими актами, що визначають державну підтримку аграрної галузі та вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, є

законои України «Про державну підтримку сільського господарства», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.», «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р.» та ін.

Викладена концепція Державної цільової економічної програми розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу до 2020 р. містить основні напрями економічного регулювання ринку сільськогосподарської техніки на основі переходу до інноваційно-інвестиційного типу відтворення в сільському господарстві. Важливе місце в концепції відводиться вдосконаленню законодавчої бази, оскільки необхідне правове поле для регламентування діяльності всіх господарюючих суб'єктів аграрного сектору економіки в умовах ринку переважно сформоване. Однак дія цих нормативних документів не забезпечила вирішення наявних проблем розвитку сільського господарства, що вимагає відповідного доповнення і зміни в нормативних актах, які регулюють питання інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрній економіці, оподаткування, кредитування, страхування та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні засади державної технічної політики в АПК висвітлено в наукових працях В.І. Кравчука та О.В. Олійника. Проблеми функціонування та розвитку ринку сільськогосподарської техніки розглянуто в працях В.В. Іванишина, В.Л. Товстопята та Н.І. Лукашева. Напрями підвищення рівня механізації аграрного виробництва окреслені в результатах досліджень В.В. Адамчука, Г.М. Підлісецького та Я.К. Білоуська. Разом із тим недостатньо висвітлено методи державної підтримки інноваційного складника ринку сільськогосподарської техніки.

Мета статті полягає в обґрунтуванні напрямів державної підтримки інноваційного складника шляхом створення інноваційних центрів на засадах державно-приватного партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першочерговим завданням трансформації економічного механізму регулювання ринку сільськогосподарської техніки в Україні є створення єдиного інформаційного простору АПК. Формування загальнодоступної інформаційної бази даних за основними видами продукції

та послуг має бути здійснене з урахуванням можливостей вітчизняних підприємств щодо виробництва певних видів продукції сільськогосподарського машинобудування, на яку існує попит на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також підготовки прогнозів зміни попиту на різні види продукції, зокрема інноваційної ціни, технології тощо [1]. Необхідно враховувати, що інформаційне забезпечення – це стратегічне завдання, від рівня вирішення якого залежить не лише ефективність державного регулювання агропромислового виробництва, але і його функціонування.

Пріоритетом розвитку сільського господарства країни на перспективу повинна стати технічна та технологічна модернізація на основі інновацій. Стан сільськогосподарського виробництва здебільшого визначається його матеріально-технічним забезпеченням, яке залежить від обсягів придбання ними техніки, енергетичних та інших ресурсів.

Перспективний парк основних технічних засобів відповідно до сучасних технологічних процесів має бути сформований так: зернозбиральні комбайни – 75 тис. од. залежно від пропускної здатності (типу CLAAS «Тукано – 440», «Скіф», КЗС -15 «Сварог» на базі комбайна New Holland); тракторів – 400 тис. од. залежно від потужності: 12 тис. од. – понад 280 кВт (380 к.с.) (основне призначення – агрегаткування із ґрунтообробно-посівними комплексами); 144 тис. од. – 212–280 кВт (160–380 к.с.) (загального призначення – підготовка до сівби, сівба, садіння та збирання врожаю); 244 тис. од. – до 120 кВт (160 к.с.) (просапні – для агрегаткування із сільськогосподарською технікою по догляду за культурами, механізовані роботи у тваринництві та особистих селянських господарствах).

На сьогодні сільгоспідприємства технічно забезпечені на 65%, навантаження на зернокомбайн сягає 184 га (науково обґрунтоване – 100 га/комбайн), тоді як у США, Німеччині, Франції – 50–60 га/комбайн. Понад 15–20 років експлуатується 72% зернокомбайнів і 78% тракторів. Водночас в Україні майже 28 млн. га обробляється технікою, що більш як на дві третини складається із морально та фізично застарілих машин, що подовжує тривалість жнив: у 2012 р. ранні зернові та зернобобові зібрали за 49 днів (оптимальний термін – 14) [2].

Відповідно до Державної цільової програми реалізації технічної політики в АПК до 2015 р., щорічне оновлення машинно-тракторного парку до технологічної потреби становить 7,5 тис. од. зернозбиральних комбайнів і близько 40 тис. од. тракторів. За даними експертів, у 2013–2015 рр. вітчизняні підприємства сільгоспмашинобудування виробили 77,4 тис. од. техніки і обладнання на понад 3,7 млрд. грн. Зернозбиральних комбайнів виготовлено 168 од. (майже на 71,4 млн. грн.), тракторів – майже 12,6 тис. од. (понад 1,7 млрд. грн.). У країні на законодавчому рівні забезпечено створення

сприятливих умов для залучення інвестицій (із 29 листопада 2012 р. в Україні є чинними зміни до Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу»), що суттєво спрощують реалізацію питань налагодження спільного виробництва інноваційної техніки та обладнання для агропромислового комплексу на потужностях вітчизняних заводів. За ініціативи Мінагрополітики України прийнято Державну цільову програму реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 р., яка має стати базовою для розвитку галузі сільгоспмашинобудування, якою передбачається впровадження підтримки виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт із розроблення технічних засобів для впровадження ресурсозберігаючих технологій. Для стимулювання розвитку вітчизняного сільгоспмашинобудування підприємства галузі звільнено від оподаткування прибутку до 01.01.2020 та сплати мита на матеріали і комплектуючі вироби, які не виробляються в Україні та ввозяться машинобудівними підприємствами для виробництва сільгосптехніки до 01.01.2017. Також опрацьовуються питання оптимізації митно-тарифного та податкового регулювання техніко-технологічної модернізації галузі.

Важливим чинником активізації інноваційно-інвестиційного забезпечення має стати бюджетна підтримка, яка включає в себе пряму підтримку товаровиробників АПК (у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій), безповоротне і поворотне фінансування капітальних вкладень, спеціалізовану підтримку за окремими напрямками. Доведено, що ефективніше ввести прямі субсидії на одиницю сільськогосподарських угідь та голову худоби, щоб створити умови для інвестицій та інновацій у новітні технології та техніку [3].

Важливим є податкове стимулювання у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), а також спеціального механізму сплати податку на додану вартість (ПДВ). Платники ФСП не сплачують: податок на прибуток підприємств; земельний податок (окрім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для ведення сільськогосподарського виробництва); збір за спеціальне використання води; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (у частині торговельної діяльності) [4]. Спеціальний механізм сплати ПДВ передбачає компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам коштів за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо тварин у живій вазі. Так, підрозділом 2 Перехідних положень Податкового кодексу України встановлено, що сума ПДВ переробним підприємством сплачується до спеціального фонду державного бюджету України і спеціального рахунку, відкритого ним в органі Державної казначейської служби, у таких співвідношеннях: у 2012 р. –

відповідно 30 і 70%; у 2013 р. – 40 і 60%; у 2014 р. – 50 і 50%, у 2015 р. – 20 і 80%. Суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок, переробне підприємство використовує виключно для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо тварин у живій вазі.

Державне регулювання системи оподаткування в АПК має здійснюватися на основі звільнення сільськогосподарських товаровиробників від сплати податків на певний період, які беруть участь у пріоритетних програмах, виробляють унікальну сільськогосподарську продукцію або ведуть діяльність із використанням інноваційних технологій [5].

У концепції розвитку ринку сільськогосподарської техніки доцільно обґрунтувати пріоритетні напрями модернізації технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, які повинні мати комплексний характер, тобто включати технологічний, соціальний та екологічний складники. Узагальнення наявних підходів до сутності модернізації дало змогу виділити як мінімум два її вектори.

У межах першого підходу зосереджується увага на розробленні нових інноваційних технологій із наступним їх запровадженням у вітчизняну практику [6]. На наше переконання, цей підхід за своїм змістом є відображенням курсу держави на формування конкурентоспроможного аграрного сектору економіки, він має низку обмежень, оскільки вітчизняне сільськогосподарське машинобудування та науково-дослідні інститути не спроможні його реалізувати.

Другий підхід до проведення модернізації полягає в активному залученні іноземних зразків техніки, на основі яких передбачається побудова конкурентоспроможного сільського господарства, здатного задовольнити передусім внутрішній попит, а також посісти певні конкурентні позиції на світовому ринку. Отже, пропонується стратегія розвитку – слідування за конкурентом.

Виділені вище напрями модернізації технічного забезпечення сільського господарства не можуть у чистому вигляді стати основою для проведення комплексної модернізації аграрної економіки. З огляду на це, набуває ваги опрацювання комплексної стратегії модернізації аграрного сектору, спроможної забезпечити не тільки формування системи адекватних антикризових заходів, але й становлення конкурентоспроможного типу відтворення для ефективного комплексного й довгострокового сталого розвитку сільського господарства.

За такого підходу логіка проведення модернізації технічного потенціалу сільського господарства повинна, на нашу думку, ґрунтуватися на поєднанні раціональних елементів із зазначених вище підходів, тобто на інтегративному підході, який передбачає такі взаємопов'язані складники: інноваційний розвиток; використання іноземних зразків сільськогосподарської

техніки; ефективна реалізація інноваційних розробок вітчизняних науково-дослідних установ.

Ефективне запровадження розроблених вітчизняними науковими та конструкторськими установами має велике значення під час проведення інтегративної модернізації. Важливим її елементом є спрямованість на подолання звуженого відтворення та формування його конкурентоспроможного типу, що, на нашу думку, передбачає створення інноваційних кластерів [7]. Під інноваційним кластером слід розуміти такий механізм розвитку галузі або її окремих складників, який забезпечує ефективне здійснення економічного циклу в межах відтворювальної системи, яка сприяє формуванню конкурентоспроможного типу відтворення.

Основа інноваційних кластерів мають становити групи підприємств, об'єднаних територіально та за галузевим принципом. Наповнення інноваційних кластерів доцільно проводити відповідно до вимог, викладених у працях М. Портера щодо індустріальних кластерів [8]. Як наголошує автор, до них, окрім взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, повинні входити також пов'язані з їхньою діяльністю науково-конструкторські та інші інноваційні організації. Отже, у межах функціонування інноваційних кластерів має реалізовуватися комплексний процес – від розробки ідеї, її опробування до виготовлення серійного зразка. Лише за такого підходу можна створювати інноваційний продукт.

Центром інноваційного кластера є так зване «ядро», тобто одне або кілька підприємств сільськогосподарського машинобудування та науково-експериментальні структури, спроможні виробляти якісну, конкурентоспроможну сільськогосподарську техніку, які є лідерами на ринку та здатні покращити конкурентоспроможність своєї продукції в довгостроковій перспективі.

Отже, виділимо основні характеристики інноваційних кластерів:

- наявність певної групи компаній, у структурі якої є одне або кілька великих підприємств-лідерів, які утворюють центр (ядро) та визначають довгострокову стратегію розвитку кластера;

- географічна локалізація, масштаби кластера можуть змінюватися залежно від одного регіону до країни в цілому;

- кооперування підприємств: кластер характеризується стійкістю господарських зв'язків та їх домінуючим значенням для більшості його учасників, у ньому об'єднанні технологічно пов'язані підприємства різних галузей, між якими існує спеціалізація на виробництві сільськогосподарської техніки та послуг;

- наявність конкуренції всередині кластера: збереження конкурентної боротьби між його учасниками є ключовим елементом концепції кластерів, що стимулює їх до постійного

поліпшення своєї діяльності в інноваційному пошуку;

– інноваційне спрямування розвитку кластера: кластерам притаманна висока спроможність до інновацій, що пояснюється можливістю їхніх учасників оперативної реакції на потреби покупців, доступом до нових технологій, кооперацією у проведенні науково-дослідних робіт, а також конкурентним тиском, що стимулює підприємства до створення інновацій;

– взаємозв'язок інтересів підприємств кластера і кооперація зусиль учасників: додаткові синергетичні ефекти, які одержують його підприємства, можливі лише у разі взаємного врахування інтересів учасників і стратегічних пріоритетів.

Інноваційні кластери необхідно відрізнити від інших форм економічних об'єднань (технопарки, наукові парки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні центри). На відміну від останніх учасники кластера не планують повне злиття, а створюють механізм взаємодії, яка дає їм змогу зберегти статус юридичної особи та при цьому співпрацювати один з одним і за межами кластера. У кластерах формується складна комбінація конкуренції та кооперації, особливо в інноваційних процесах. Учасники інноваційного кластера взаємодіють на основі обміну робочої сили, доступу до інформації, забезпечуючи зв'язки між товаровиробниками та постачальниками, одержання венчурного капіталу або комбінації всіх перелічених факторів.

На наше переконання, саме за рахунок інститутів другого порядку (елементів інфраструктурного забезпечення) забезпечується зниження трансакційних витрат. Однак домінування інститутів залежить від інституціонального середовища, на основі якого вони формуються. Важливим елементом інститутів другого порядку є формування інноваційних структур – сукупності різних підприємств, організацій, закладів, які розробляють наукову і науково-технічну продукцію, а також об'єктів матеріально-технічної бази, що забезпечують ефективне функціонування інноваційного ринку, які виконують відповідні роботи та надають послуги, пов'язані з проведенням інноваційного процесу й обміном інноваційної продукції. В основу їхньої діяльності покладено освоєння інноваційних проєктів, їх комерціалізацію, зміцнення малого наукового сектора економіки регіону, інкубацію малих фірм. Отже, за такої діяльності відбувається процес упровадження інновацій у сільське господарство регіону, налагоджується взаємодія між підприємствами, які належать до інноваційних кластерів. Своєю чергою, необхідно зазначити вплив інститутів економічної інфраструктури, що сприяють підприємствам аграрної сфери та складам, які входять до інноваційних кластерів.

Для досягнення цілей становлення конкурентоспроможного типу відтворення технічних ресурсів інституціональна інфраструктура, що

формується, на нашу думку, повинна включати: розвиток консультаційних та інформаційних мереж, які пов'язують національні та регіональні органи влади із бізнесом, наукою, споживачами та суспільними організаціями; створення асоціацій, союзів, товариств та інших об'єднань при органах влади для вирішення екологічних, інноваційних, системних проблем; систему збирання та забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідною їм інформацією для пошуку й обґрунтування управлінських рішень (консалтингові фірми, рекламні агентства); інституціональні умови функціонування ринкових відносин (аудиторські служби) та інститути регулювання й підтримки аграрного підприємництва (фонди, асоціації і т. д.).

Важливими ланками організації та розвитку інноваційної діяльності в сільському господарстві на початковому етапі становлення інфраструктури є інноваційні центри, невеликі фірми та компанії венчурного типу, технопарки, технополіси, які мають підтримуватися державними органами і комерційними структурами.

Особливу увагу необхідно приділити формуванню таких інноваційних структур у регіонах для їх максимального наближення до виробництва. На початкових етапах доцільно створювати інноваційні науково-технічні центри, які об'єднують місцевий науково-технічний потенціал, служби науково-технічної інформації, інноваційні фонди, дослідно-експериментальні підприємства, лабораторії та ін. Із розвитком інноваційного процесу окремі центри можуть перетворитися в технопарки і технополіси.

Основними завданнями інноваційних центрів мають бути: розробка та адаптація прогресивних технологій і техніки, що передбачають максимальне використання регіонального промислового потенціалу та місцевих ресурсів для створення нових і модернізації старих видів сільськогосподарської техніки, ресурсозберігаючих та екологічно чистих виробництв; створення умов для формування новітніх технологій та передачі їх з інтелектуального середовища у виробничу сферу, участь у створенні малих венчурних фірм; підвищення кваліфікації спеціалістів аграрної сфери для залучення їх в інноваційне виробництво; налагодження прямих міжнародних контактів для виконання спільних проєктів, залучення інвестицій та розширення експорту; науково-технічний консалтинг і маркетинг, розробка бізнес-планів, пошук партнерів для реалізації інновацій, оцінювання вартості інтелектуальних ресурсів; створення умов для розвитку міжособистісних контактів, пошуку фінансової підтримки інноваційних проєктів; інформаційна та маркетингова діяльність.

Висновки. Проблема відсутності тісних ділових контактів між науковцями – розробниками інновацій і сільськогосподарськими товаровиробниками у процесі створення розробок та їх

реалізації можна вирішити лише за рахунок стимулювання інноваційної діяльності, важливим напрямом якої є оптимізація ресурсоспоживання та ресурсозбереження, а також посилення ролі наукового та кадрового забезпечення АПК.

Основними напрямками наукового забезпечення повинні стати: фінансування пріоритетних напрямів науки в питаннях сталого розвитку АПК; приватно-державне фінансування витрат на відтворення наукових кадрів та фінансування витрат на розробку пріоритетних технологій і техніки на інвестиційних засадах, які відповідають світовим стандартам; надання державної підтримки у формуванні ринку нововведень шляхом стимулювання замовлень на інноваційну продукцію, організації технопарків, техноінкубаторів і т. д.; часткове фінансування науково-методичного консультування; пільгове оподаткування системи вкладень підприємницьких формувань у наукове забезпечення стійкого відтворення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адамчук В. Сучасний стан та перспективи кадрового та наукового забезпечення галузі механізації сільського господарства / В. Адамчук, В. Булгаков // Техніко-технологічні аспекти розвитку та випробування нової техніки і технологій для сільського господарства України : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 15(29). – С. 20–29.
2. Білоусько Я.К. Тенденції і перспективи техніко-технологічного переоснащення сільського господарства / Я.К. Білоусько, В.Л. Товстопят // Агроінком. – 2011. – № 7–9. – С. 132.
3. Іванишин В.В. Організаційно-економічні засади відтворення і ефективного використання технічного потенціалу аграрного виробництва : [монографія] / В.В. Іванишин. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 350 с.
4. Наукові засади розвитку технічної політики в агропромисловому комплексі України / В. Кравчук, Т. Бабинець, Л. Шустік [та ін.] // Техніко-технологічні аспекти розвитку та випробування нової техніки і технологій для сільського господарства України : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 15(29). – С. 3–19.
5. Лукашев Н.И. Динамика цен приобретения средств производства и услуг сельхозтоваропроизводителями / Н.И. Лукашев // АПК: экономика, управление. – 2013. – № 12. – С. 52–58.
6. Олійник О.В. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств / О.В. Олійник, Т.В. Калашникова // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 95–100.
7. Підлісецький Г.М. Економічні проблеми відтворення основних засобів у сільському господарстві / Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 184–185.
8. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / Я.К. Білоусько, В.Л. Товстопят, М.М. Могилова [та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 130 с.